

Lupkovics György

A tököli tárgyalóküldöttség kísérete

KGB-s dokumentumok az 1956. november 3-án Maléter Pál vezette küldöttség¹ kíséretének kihallgatásáról

A szovjet Különleges Hadtest Parancsnoksága és Politikai Osztálya 1956. október 28-án a tököli katonai repülőtéren rendezte be főhadiszállását. November 3-án este itt került sor a Malinyin hadseregtábornok vezette szovjet² és a Maléter Pál vezetésével, Kovács István, Szücs Miklós, valamint Erdei Ferenc részvételével a magyar delegációk tárgyalásának második fordulójára, ám Szerov tábornok letartóztatta a magyar küldöttséget és vele együtt a kíséret tagjait is.³ Visszaemlékezésében Maléter Pál volt gépkocsivezetője, Tamás Kálmán sokak nevét felsorolta.⁴ Az elbeszéléseket alátámasztó okirati, levéltári források azonban mindez ideig rejtve voltak a kutatók elől. A Szovjetunióba deportált magyar állampolgároknak a KGB Archívumban lévő iratai között találtam meg a többi irattól egy szerkesztésében és adattartalmában is különbözőt. Az irat címe: Azoknak a személyeknek a névsora, akik részt vettek a magyar delegáció őrzésében és biztosították a szovjet képviselőkkel való megbeszélésüket, és akiket fegyveres őrizettel kell elkísérni a munkácsi táborba (lásd a 12. dokumentumot).⁵

A névsor a tököli tárgyalóküldöttség lefogott, majd a Szovjetunióba deportált kíséretének tagjait sorolja fel. Az iraton feltüntetett nevek és beosztásuk: „Mecséri János ezredes az esztergomi 7-es számú gépesített lövészhadosztály parancsnoka; Hersiczky Lajos ezredes; Garai Sándor ezredes a Honvédelmi Minisztérium osztályvezetője; Kriszten Andor százados vezérkari tiszte; Hurai Rudolf százados, a 7-es számú gépesített lövészhadosztály politikai tiszte; Zs. Szabó László, a váci [katonai] egység testnevelője; Réti Zoltán hadnagy, az állambiztonsági szervezet gépkocsivezetője; Tót Imre hadnagy, és Fazekas Bálint hadnagy, az aszói gyalogosezred rajparancsnokai; Simon Ferenc hadnagy, a kiskunfélegyházi lövészezred javítószázadának parancsnoka; Cseh László alhadnagy, a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskola hallgatója; Dr. Szücs Sándor, a Minisztertanács hivatalnoka; idősebb Dr. Barcsa Zoltán, a Parlament Gyorsíró Hivatalának vezetője; ifjabb Barcsa Zoltán, az MTI fotóriportere; Német József honvéd; Nik József honvéd; Hargitai Gusztáv, a Klement Gottvald gyár elektrotechnikusa; Haszmán László, a Honvédelmi Minisztérium gépkocsivezetője; Fülöp Vilmos, a Minisztertanács gépkocsivezetője; Bodó Ferenc, a Közlekedési Minisztérium gépkocsivezetője; Orbán Lajos a Minisztertanács gépkocsivezetője; Tamás Kálmán, a Minisztertanács gépkocsivezetője.”⁶

Ezt a 22 fős csoportot később Szmirnov alezredes vezetésével vitték a Szovjetunióba 1956. november 9-én. A foglyul ejtett kísérők Szovjetunióba szállításáról kevés adatot találtam. Csak kihallgatási jegyzőkönyvekben szerepel, ott is csak elvétve, erre való utalás. Ez érthető, hiszen kihallgatóik nem a deportálásukra voltak kíváncsiak. Bár a terv szerint Munkácsra akarták vinni őket, ám a csoportot ettől eltérően egyenesen Ungvárra szállították, ahol későbbi kihallgatásuk történt.⁷ Elhurcolásukról Hurai Rudolf vallomásában arról szólt, hogy őt november 9-én repülőgéppel vitték Ungvárra.⁸ Hersiczky Lajos úgy fogalmazott, hogy Tökölön történt letartóztatása óta van itt. Valószínűbbnek tartom, hogy inkább azt akarta írni, hogy azóta van fogságban és nem azt, hogy rögtön elvitték a Szovjetunióba. Hargitai Gusztáv is csak annyit közölt kihallgatójával, hogy rövid tököli fogva tartás után repülőgéppel hozták másokkal együtt Ungvárra, pontos dátumot nem említett. Letartóztatott társaik is valószínűleg velük együtt ekkor kerültek Ungvárra, de irataikban erre adatot nem találtam. A kevés ezzel kapcsolatos információ ellenére is az valószínűsíthető, hogy őrizetbe vételük után, november 3–9. között Tökölön tartották őket fogva, majd együtt kerültek november 9-én Ungvárra. Arra adatot, hogy őket már Tökölön kihallgatták volna, nem találtam, erre való utalás ungvári kihallgatásukról készített irataikban nincsen.

A magyar történetírás mai adatai szerint a tököli tárgyalóküldöttség és kíséretének letartóztatását szovjet KGB-s tisztek végezték. Ezzel szemben az

alábbiakban ismertetett iratok tanúsága szerint magyar államvédelmisek is részt vettek a letartóztatásokban.

Nagy Imre október 28-án jelentette be a rádióban az ÁVH feloszlását, de ennek jogi formában történő megerősítése ekkor még elmaradt. Ennek ellenére az államvédelmiseken a bizonytalanság lett úrrá, de voltak olyanok is, akik a szovjetek oldalára állva a forradalmárok elleni harcra rendezkedtek be. „A Tököltre került volt belügyi dolgozók úgy érzik, hogy valami készülőben van, s ha mégsem úgy alakulnak a dolgok, ahogy elképzelik, akkor – terveik szerint – kimennek a Szovjetunióba. Ez a beszédtema közöttük. November 2-án (van, aki 3-áról beszél) 10-15 fős operatív, továbbá egészségügyi, hadtáp- stb. csoportot alakítanak. A szakaszokból osztag szerveződik, amelynek vezetője Rajnai Sándor alezredes, akinek a szerepe a magyar forradalom és szabadságharc utáni időszakban még feltáratlan; többek között ő volt a politikai vizsgálati osztály vezetője, az egész Nagy Imre-per kiagyalója és végrehajtója, a megtorlás fő irányítója, forgatókönyvírója.”⁹

„Az előcsarnokban sápadtan ott topogtak a Moszkvából e célra Tököltre visszahozott Bata [István], korábbi honvédelmi és Piros [László], korábbi belügyminiszter. Ők is be voltak ijedve. Hazugság és rágalom, hogy a KGB átadta volna ezen az éjszakán letartóztatottjait Kádár újonnan felállított ÁVH-jának (így állt a kádári Fehér Könyvben). Bár a főávósok jelen voltak, de távol e dráma színhelyétől. Rajnai Sándor BM-ezredes és a többiek szovjet pufajkában, a szovjet főhadiszálláson keresve menedéket, ezen az éjszakán izgatottan tárgyalták jövőbeli sorsuk alakulásának lehetőségét.”¹⁰

Véleményem szerint az államvédelmisek nemhogy távol álltak a dráma helyszínétől, hanem ott tartózkodtak, sőt, többen részt is vettek a letartóztatásokban. Bár nevüket az iratokon nem szerepeltették, a deportáltak letartóztatásában való részvételük igazolt. Kriszten Andor kihallgatásakor elmondta, hogy őt magyarok tartóztatták le. Az ifjabb Barcsa Zoltán, aki az MTI fotoriportereként volt jelen a tárgyalásokon, szintén arról számolt be kihallgatójának, hogy őt két civil ruhás magyar tartóztatta le. Hersiczky Lajos pedig azt vallotta, hogy őt is magyar polgári [ruhás] személyek tartóztatták le, majd átadták a szovjeteknek. Ez a megfogalmazás önálló magyar eljárási cselekményt jelent, nem pedig a szovjetekkel közösen végrehajtottat. E vallomások egyértelműen arról szólnak, hogy őket (csak) magyarok és nem szovjetek, vagy nem szovjet-magyar vegyes csoportok tartóztatták le. Ez pedig azt is jelenti, hogy az ott tartózkodó magyar államvédelmiseket a szovjet KGB-sek beavatták – legalább részben – tervükbe és velük együttműködtek a letartóztatásokban.¹¹

Ennek tulajdonítható a foglyul ejtett 22 fős kíséretől kiállított iratnak a szovjet mintától eltérő jellege, adatai is. A névsort ugyan cirill betűs írógéppel írták, ami sem dátumot, sem keletkezési helyet nem tartalmaz, de feltűnő különbség az egyéb iratokhoz képest, hogy a nevek után – magyar szokásnak megfelelően – a születési idő és hely megjelölése teljes, valamint az apa keresztnéve helyett az anyjuk nevét tartalmazza, továbbá a pontos lakhely is szerepel benne.¹² A dátum nélküli irat keletkezési idejére és helyére csak a listán szereplő személyek neve alapján lehet következtetni.

A névsorban szereplőket Ungváron több alkalommal is kihallgatták. A kihallgatásról felvett jegyzőkönyvek azonban nem rendszerezettek, más-más dossziéba kerültek. Dátum hiányában két ismeretlen keletkezési idejű jegyzőkönyvben Mecséri Jánost és Garai Sándort is a határőrség parancsnokáról, Szalva Jánosról és politikai helyetteséről, a forradalom idején tanúsított magatartásukról faggatták. Mivel a határőrség a Belügyminisztériumhoz tartozott, így a katonáknak nem volt kapcsolatuk a határőrökkel, érdemi információval sem szolgálhattak róluk. Garai Sándor ráadásul csak a korábbi parancsnok Valencsák János nevére emlékezett. Mecséri oroszul hallgatták ki, Garait tolmács közreműködésével magyarul.¹³ A fontosabbnak ítélt személyek kihallgatásáról jegyzőkönyvet vettek fel, míg mások kihallgatásáról csak feljegyzést készített a kihallgatást végző tiszt. Hersiczky Lajos és Hurai Rudolf is oroszul tettek vallomást.

A kihallgatásokat Szerov egyik helyettesének, Belcsenko vezérőrnagy utasítására, az abban foglaltak alapján végezték el. Ez abból a levélmásolatból derül ki, amelyben Maljarov vezérőrnagy, a KGB Központi Nyomozati Főhivatalának az igazságügyi vezetője

azt jelentette Belcsenkonak: „Az ön november 29-i utasítása alapján kihallgattuk Meccséri és Hurait. Más személyek, akik iránt ön érdeklődik, nálunk nincsenek.”¹⁴ Az, hogy rajtuk kívül ki után érdeklődött Belcsenko, a levélből nem derül ki.

Kévs íraton szerepel annak keletkezési ideje óra és perc pontossággal. Az ekkor Budapesten székelő Belcsenko tábornok levelén viszont 1956. november 29-e, 23 óra 15 perc olvasható. Ez a levél is azt bizonyítja, hogy a Budapesten tartózkodó szovjet KGB-s vezetők – magyar állambiztonsági segítséggel – összegyűjtött információkat eljuttatták az ungvári KGB-sekhez, akiknek így határozták meg a kihallgatni kért személyeket, és azt is, hogy milyen kérdésekre kérnek tőlük választ. A feltett kérdéseket az ekkora már kihallgatott más magyar honvédtisztek vallomásaiból nyert információk alapján fogalmazták meg. A kihallgatások iratain is november 29-i dátum szerepel, ami figyelemmel a Belcsenko-levél keletkezési idejére feltehetően elírás következménye, esetleg a tábornok távirata keltezett hamarabb (lásd az 1. dokumentumot).

Meccséri János kihallgatásáról az említetten kívül egy másik orosz nyelvű, kézzel írott jegyzőkönyv is fennmaradt. Ezt egy kirovográdi KGB-s nyomozó¹⁵ végezte Ungváron, tolmács közreműködésével. A jegyzőkönyv azt nem tartalmazza, hogy milyen eljárásban és milyen minőségben hallgatták ki. A kihallgató egyedül a tolmácsot figyelmeztette, hogy a valótlán fordítással elkövetheti az ukrán Btk. 89. §-a szerinti hamis tanúzás bűncselekményét.

A személyi adatok szerint, „Meccséri János 1920-ban Győrben született, magyar állampolgár, 7 osztálya van, Sztálin Katonai Akadémiát végzett, 1942–46-ig a Szociáldemokrata, 1946-tól a Magyar Kommunista Párt tagja, családos, a 7. gépesített hadosztály parancsnoka ezredesi rangban.” A kihallgatónak nem volt konkrét terve a kihallgatás menetéről, feltehetően a magyarországi történeésekről is keveset tudott. Kérdéseivel arra próbált meg választ keresni, hogy mi történt Magyarországon 1956. október 23-án és azt követően, a kihallgatottnak milyen szerepe volt az eseményekben. Ez megfelelt a Belcsenko-levélben írt kérdéseknek.

A kihallgatást követően a kihallgató tiszt megállapításait egy feljegyzésben foglalta össze. Ez valójában a kihallgatási jegyzőkönyvben szereplő vallomásnak a rövid összefoglalása. Új elemet, következtetést, további feladatokat nem tartalmaz. A kihallgatásokat a KGB-s tisztek kiértékelték, véleményüket az iratokra írt záradék tükrözi. Meccséri János vallomását kiértékelő tiszt a jegyzőkönyvet azzal a záradékkal látta el, hogy: „Semmilyen adat nincs arra nézve, hogy részt vett a felkelésben.”

Feltűnő különbség az egyéb anyagokhoz képest, hogy őket nem általánosságban a magyar hatóságoknak kellett átadni, hanem a magyar kormánynak.¹⁶ Ez egyszersmind jelzi a személyek megkülönböztetett helyzetét is. Ugyan akkor nevük után vagy az a záradék szerepel, hogy: „Arra adat, hogy a fegyveres felkelésben részt vett volna nincsen.” vagy „Átadni a magyar szerveknek további vizsgálatra.” Az írásomban bemutatott kihallgatási anyagok szereplőinek neve után az előbbi záradék szerepel.

Hersiczky Lajos vallomásaához hozzátűzték a tőle lefoglalt iratok fordítását. Ezek a katonai tanács november 1–2-i igazolásai arról, hogy ő a magyar hadsereg ezredese, és engedélyt kapott a Hadügyminisztériumba való belépésre.¹⁷ (3. és 8. dokumentumként vallomásainak fordítását közlöm.) A vallomások tartalmából visszakövetkeztethetünk azokra a kérdésekre, amelyekre tőle választ vártak. Első olvasásra is szembetűnő Hersiczky vallomásainak hangvétele, az, ahogyan saját szerepét ismerteti. A Kádár János melletti kiállása azt jelzi, hogy fogsága alatt akár a szovjet, akár a Tökölon tartózkodó magyar államvédelmisektől kaphatott tájékoztatást a magyarországi helyzetről.¹⁸

A kihallgatók fogolytársairól, így Meccséri Jánosról is kérdezték. Ez a kihallgatási taktika része volt, így akarták Meccséri és mások vallomását ellenőrizni. Erről árulkodik a vallomás folytatása, s jelzi továbbá azt is, hogy az oroszul jól beszélő, iskoláját a Szovjetunióban végzett, már ekkor a Kádár János mellett álló tiszttel szemben nagyobb volt a kihallgatók bizalma, számítottak együttműködésére (lásd a 8. dokumentumot.). Hersiczky Lajos vallomásában megnevezte az általa az „ellenforradalom” szervezőinek, aktív résztvevőinek tartott tiszteket. Ennek tulajdonítom, hogy az irattári anyagban található, a Forradalmi Katonai Tanács tagjainak orosz nyelvű névsorában aláhúzták az általa megnevezett katonatisztek neveit, – mint akik a névsor alján olvasható

megjegyzés szerint azok a forradalmi vezetők, – akikre oda kell figyelni (lásd a 13. dokumentumot).

Az itt olvasható dokumentumok a kíséret tagjainak a Szovjetunióban történt kihallgatásai során keletkeztek. Valamennyi orosz nyelven készült, írásomban ezek fordításait közlöm.

Dokumentumok

1. Belcsenko tábornok levele, 1956. november 29.

A budapesti katonai alakulattól

Október végén a felkelők a budapesti városi pártbizottság épületét ostromolták. A bent lévő Tóth [Lajos] ezredes¹⁹ segítséget kért. A főparancsnokság vezetője, Kovács István²⁰ utasítást adott, hogy irányítsanak oda egy osztagot a városi bizottság védelmére. Kovács azt vallotta, hogy Solymosi ezredes²¹ később neki jelentette, hogy a 8. ezred tankjait odairányították. Az ezredes a 7. hadosztály parancsnokának, Mecsérinek volt az alárendeltje. Az odaérkezett hat tank segítség helyett a pártbizottságot kezdte lőni, ami sok emberáldozatot követelt. A letartóztatott Solymosi azt vallotta, hogy ő nem kapott utasítást a tankok odaküldésére, és a 33. ezred politikai tisztjétől tudta meg, hogy a hat tank a pártbizottsághoz a 33-as ezredtől volt odairányítva. A fent leírtak alapján kérem, hogy sürgősen hallgassák ki Mecsérit, helyettesét Hurait és másokat a 7. hadosztályból, a 33. és 8. ezredből a következő kérdésekre: Kitől és milyen parancsot kaptak arra, hogy tankokat küldjenek a városi pártbizottság védelmére? Ki kapta ezeket a parancsokat, konkrétan ki volt megbízva azzal, hogy végrehajtsák ezt a parancsot? Miért nem volt végrehajtva? Hol tartózkodtak azok a katonák, akik részt vettek a felkelőkkel [együtt] a város elleni ostromban és a kommunisták elleni kegyetlenkedésekben? Hogyan reagált erre a tényre a vezetőség, Mecséri és Hurai?

Belcsenko tábornok

November 29-én 23.15-kor

[KGB Archívum 43. f. 1/21. 40. Gépirat aláírás nélkül.]

2. Részlet Mecséri János kihallgatási jegyzőkönyvéből, 1956. november 29.

Kérdés: Hol volt ön 1956. október 23-án?

Válasz: A 7. gépesített hadosztály parancsnokaként október 23-án Esztergomban voltam.

Kérdés: Mivel foglalkozott a 7. gépesített hadosztály 1956. október 23-án?

Válasz: Ebéd után Kiss Sándor őrnagy törzsfőnök azt mondta, hogy menjek Piliscsabára, ahol a 8. sz. ezred állomásozott és ott várt engem a magyar hadsereg politikai vezetőjének helyettese, Hídvégi [Ferenc] vezérőrnagy. Amikor megérkeztem, [a vezérőrnagy] azt mondta, hogy Budapesten diáktüntetés lesz és nekünk, katonáknak azért kell odamennünk, hogy a diákok zavargását megakadályozzuk.²² Hídvégi arról is tájékoztatót, hogy ha telefonon kapok egy rejtjeles parancsot, ami úgy fog szólni, hogy „Budapest”, akkor a 8. és a 15. gépesített lövész ezredet azonnal küldjem Budapestre, hogy a demonstrálók rendbontását megakadályozzák. Kb. 18–19 órakor Tóth Lajos vezérőrnagy telefonon parancsot adott, hogy ezeket az ezredeket küldjem Budapestre. A parancsot végrehajtottam. Tóth vezérőrnagy egyéb parancsot is adott, azt, hogy a többi ezredet is mozgósítsam és azokat is küldjem Budapestre. Október 24-én reggel 3–4 óra körül a 8. sz. ezred katonáitól, akik már visszafelé jöttek Budapestről, megtudtam, hogy a budapestiek lefegyverezték őket. A 8. ezredet azért küldték oda, hogy a Magyar Rádió

épületét biztosítsa. Október 24-én 22–23 óra körül Tóth tábornok parancsára elküldtem a harckocsi ezredet és még két gépesített lövész ezredet. A 6. gépesített ezred a Hadügyminisztériumot, míg a 33. harckocsi ezred a Belügyminisztériumot, valamint a Sztálin [ma Árpád híd] és a Margit hidat őrizte, a 15. gépesített ezred pedig a fegyverraktárt a Tinódi utcán. Október 23-tól 26-ig a 7. gépesített hadosztályt vezettem, amely a felkelőkkel harcolt, de a nekem alárendelt egységek a Hadügyminisztérium közvetlen alárendeltségében voltak. 26-án reggel Esztergomba utaztam, ahol egy ezred és egy harckocsi hadosztály volt. Azért mentem oda, mert a hadosztály vezérkara telefonon arról értesített, hogy a felkelő tömeg fegyvert követel, és a helyzet nagyon veszélyes volt. Utasításomra a tüzérezred egy része Piliscsabára ment, hogy a fegyverraktárt és a Budapest-Bécs útvonalat őrizze. Október 29-ig Esztergomban voltam, majd 29-én a Hadügyminisztériumba rendeltek, ahol Hegyi [Lajos] vezérőrnagy²³ azt közölte, hogy a hadsereg átváltozott a felkelők oldalára.²⁴ Azt azonban, hogy a továbbiakban milyen magatartást tanúsítsak, nekem senki nem mondta meg, sem a vezérkarban sem a Hadügyminisztériumban. A tisztektől megtudtam, hogy a felkelőket Maléter ezredes vezeti. Én elmentem hozzá. Mivel Maléter azt mondta, hogy ő a független magyar államért harcol, ezért én is az ő oldalára álltam.

Október 30-án a Mátyás laktanyában összegyűjtöttem a hadosztály valamennyi ezredét, kivéve a 8.-at. Zólyomi [László] vezérkari ezredes október 30-i parancsára a 6. hadosztályt Budára irányítottam járőrőrizni, azért, hogy az erőszakos cselekményeket, rablásokat, megakadályozzuk. Ezt a parancsot október 31-én hajtottam végre. November 1-től 3-ig 10 tank és egy páncélos hadosztály őrizte a parlamentet és biztosította a Nagy Imre kormány munkáját. Ezt a parancsot Maléter ezredestől kaptam, akit hadügyminiszternek neveztek ki. A hadosztály többi alakulata Budán járőrözött, két szakasz pedig Dudás bandája ellen harcolt, amely november 1-én megtámadta a Külügyminisztériumot. November 3-án délelőtt én biztosítottam a szovjet küldöttséget, amely a magyar delegációval tárgyalt. Este, ugyancsak november 3-án, a magyar delegáció biztonságáért feleltem, amely a szovjet delegációval tárgyalt a tököli repülőtéren. Itt tartóztattak le. Amikor letartóztattak, a szovjet ezredes azt közölte, hogy a szovjet alakulatok tüzet fognak nyitni a felkelőkre, és ezért adjak parancsot a 7. hadosztálynak, hogy ne lőjenek a szovjetekre, amit én telefonon teljesítettem is.

Kérdés: Kit ismer azok közül, akik részt vettek a magyar ellenforradalomban?

Válasz: A felkelőket a Kilián laktanyában Maléter ezredes vezette, mást nem ismerek.

Kérdés: Részt vette-e ön tanácsokban a magyarországi események alatt?

Válasz: Nem.

Kérdés: Ki szervezte a zavargásokat Magyarországon?

Válasz: Én nem tudom, de amikor a parlamentet védtem, ott láttam Horthy-egyenruhás tiszteket és altiszteket, nevüket azonban nem tudom.

A jegyzőkönyvben írtakat magyarul felolvasták, azok az én szavaimat tartalmazzák.

Mecséri

[KGB Archívum 43. f. 1/1. 205–209. Kézirat Mecséri János saját kezű aláírásával.]

3. Hersiczky Lajos vallomása, 1956. november 29.

Én, Hersiczky Lajos ezredes, 1920-ban Kisbéren születtem, 1954-ben elvégeztem a Katonai Szállítási Akadémiát Leningrádban, majd hazajöttem és a vasútnál lettem referens a MÁV Katonai Főosztályán. 1955-től a vasút katonai részlegének a vezetője

lettem. A forradalomról úgy értesültem, hogy az utcán láttam a diákok tüntetését, amikor ebédelni mentem. Ugyanezen a napon 17 órakor a volt közlekedési miniszter, Bebrits Lajos²⁵ a minisztertanácsból azt magyarázta, hogy a tüntetések nem komolyak és hamarosan véget fognak érni, így a minisztériumnak nem kell óvintézkedéseket tenni és munka után mindenki hazamehet. Aznap én is hazamentem. Este feleségemmel sétáltunk a városban, amikor a tüntetések folytatódtak, de akkor még lövések nem dördültek. Reggel lövések hangjaira ébredtünk. Munkába akartam menni, de a hidakon nem lehetett átjárni. A budai oldalon laktam. Ezután a MÁV hírközlési főosztályra mentem, ahol szintén volt katonai részlegünk. Leellenőriztem az ügyeletet és éjszakára ott maradtam. 25-én már át tudtam menni a pesti oldalra, bementem a főosztályra, ahol folyamatosan, egészen 31-ig ott voltam, míg a szovjet alakulatok el nem hagyták Budapestet. A főosztályon ügyeletet szerveztem, a vasút-közlekedésit, és a vasút-légvédelmit. Természetesen nem tudott mindenki bevonulni, mert a városban nem volt közlekedés. Azon kívül a vasút politikai vezetőjével és saját munkatársaimmal, meg a politikai munkatársakkal megszerveztem a vasúti minisztérium²⁶ épületének védelmét is.

Az első napokban nem volt fegyverünk és a fenti stábbal azokat a feladatokat hajtottuk végre, amelyeket a főparancsnokságtól kaptuk. A hadügyminiszter, Bata [István] vezérezredes parancsot adott, hogy bármilyen vasúti szállítást csak Békási Sándor vezérkari ezredesen keresztül kiadott személyes parancsa alapján lehet végezni. Megkövetelte, hogy minden közlekedés, még a polgári is, csak katonai felügyelettel történhet. Ezt a parancsot Csanádi Györgynek a vasút vezérigazgatójának továbbítottam. Ezek után a katonai vezetés felügyelte a vasúti forgalmat. A hadügyminiszter parancsára megakadályoztuk, hogy a felkelők vonatokkal közlekedjenek Budapest felé, előttük, Budapesttől kb. 40-60 kilométerre felszedtük a síneket és nem engedték be őket Budapestre. Csak egy vonat tudott Budapestre jönni, az is csak Kőbánya felsőig, ahol megállítottuk, és ott a hadsereg, amely már várta őket, tüzet nyitott és fogságba ejtették őket. Ezek a katonák a katonai akadémiától voltak ott. Láttam, hogy az nem elég, hogy a vonatközlekedést megakadályozzuk Budapest körül, mivel a felkelők a Pécsről és Miskolcra érkező vonatokat is elfoglalták. Ezért megbeszéltem Csanádi Györggyel, hogy ideiglenesen az ország valamennyi személyszállítását leállítjuk. Ezt közöltem a VKSZ vezetőjével,²⁷ Békásival, és olyan rendet alakítottunk ki, hogy a Budapestre tartó tehervonatokat a helyi katonai alakulatok átkutatták és csak akkor engedték Budapestre, ha nem voltak rajtuk fegyverek és felkelők. Ezekről tud Békási ezredes, a VKSZ főnöke és a tanácsos, M.A. Kozsemjakin ezredes, illetve a szovjet hadsereg VOSZO-jának a vezetője, Fedoszov ezredes is. Rajtuk kívül tudott még erről Csanádi György, aki később közlekedési miniszter lett a Kádár-kormányban. A vezérigazgató helyettesei Németh [József] és Kamuti [Jenő] is tudtak róla. Azon kívül a hadügy vezetése és a vasút politikai vezetője, Bogdy Géza és még sokan mások, akik a magyar vasútnál dolgoznak.

Amikor a Nagy Imre kormány megalakult, Csanádi Györgyöt²⁸ nevezték ki miniszternek, kb. október 28-án. A katonai vezetésnél szintén létrejött a munkástanács, amely azt javasolta a miniszternek, hogy váltsa le Jancsik [Ferenc] főosztályvezetőt, mivel az események alatt bebizonyította, hogy komoly helyzetekben döntésképtelen, és ő egy olyan ember, aki szó nélkül támogatta Rákosit és Gerőt. Csanádi miniszter ezt elfogadta és engem, mint helyettest, kinevezett a főosztály vezetőjévé. Október 31-én, amikor a szovjetek kimentek a városból és létrejöttek a különböző jobboldali pártok, az utcán rendőrök nem voltak, csak nemeztörök. Én semmilyen parancsot nem kaptam a vezérkartól, a vezetés meg is szűnt. Hallottam, hogy kommunistákat gyilkolnak, nem tudtam mitévő legyek, és akkor mentem először haza nappal. Otthon gondolkodtam, mit tegyek, és láttam, hogy a kormányban igazi ellenforradalmárok is részt vesznek (pl. jobboldali szocdemek és reakciós elemek). A vasúton már keresték a lehetőséget, hogy a Kőbányán lévő vonatra lőjenek, és én arra gondoltam, hogy Csehszlovákiába kéne szöknöm. De az nem lehet, hogy mi mindent elveszítettünk, mert maradt még erőnk az ellenállásra, és elhatároztam, hogy amíg a párt első titkára, Kádár János kormányon lesz, én visszatérek a helyemre. November 1-jén visszatértem a főosztályra és 3-ig azzal foglalkoztam, hogy megmentsem a főosztályt, mivel különböző vasúti forradalmi tanácsok el akarták űzni a katonai vezetést a vasúti épületekből. Ez főként Debrecen és Szeged környékén volt így. Azon kívül, az akkori honvédelmi miniszter, Janza [Károly]

tábornok²⁹ a VKSZ munkatársán, Kriszten századoson keresztül parancsot adott arra, hogy szervezzünk meg mozgó javító csoportokat arra az esetre, ha kárt tesznek a vasútvonalban.

De ezt már nem tudtam végrehajtani, mivel november 3-án Kriszten százados közölte velem, hogy Kovács tábornok parancsot adott, hogy este 8 órakor nekünk a parlamentben jelentést kell tennünk a vasúti helyzetről. Minden anyagot összeszedtünk és este a parlamentbe mentünk. Ott Tildy [Zoltán] személyi tikára, Szücs [Sándor] fogadott és bevezetett Vas [Zoltán] szobájába. Ott volt Kovács [István] tábornok,³⁰ Maléter, Szücs [Miklós] tábornok,³¹ és utána érkezett meg a minisztertanács elnökének helyettese, Erdei [Ferenc]. Azon kívül a parlamentben találkoztunk még Garai ezredessel, aki a hadtáp üzemanyag ellátásáért felelt, annak volt a főnöke. Kovács tábornoknak akartunk referálni, de ő félbeszakított, nem kell semmit sem közölni, mondta, hanem együtt megyünk a kormánydelegációval Tökölre. Azon kívül megkérdezte, van-e kocsink. Azt válaszoltam, hogy a parlamentbe kocsival mentem, mire azt mondta, hogy a VKSZ-sok menjenek a saját kocsijukkal. A kocsit Bodó elvtárs vezette, aki az események alatt saját családjánál volt. A kocsiban volt még Cseh hadnagy, akinek a kocsikat kellett őrizni, amikor azok utasok nélkül voltak. (Ebben az időben Budapesten anarchia volt és azokat egyszerűen elvették.) Tökölre érkeztünk, ahol elkezdődött a megbeszélés. Mi, szakemberek nem vettünk részt a tárgyaláson, azt parancsolták, hogy addig várjunk, amíg be nem hívnak. 23 óra körül, abban a szobában, ahol várakoztunk, bennünket letartóztattak és attól kezdve itt vagyunk.”³²

Mecseri forradalmi magatartása, a tőle hallottak alapján:

A 7. hadosztály vezetője volt Esztergomban. Még 23-án parancsot adtak neki arra, hogy hadosztályával menjen Budapestre. Ő ezt a parancsot végrehajtotta és Budapesten tevékenykedett a felkelők ellen a szovjet alakulatokkal közösen. Ez idő alatt felkelés kezdődött Esztergomban is és ezért néhány alakulattal visszatért Esztergomba, ahol a felkelést leverte. Politikai helyettese Hurai százados, a városi tanács ostrománál még meg is sebesült. A felkelés leverése után visszatért Budapestre, ahol a szovjet hadsereg kivonulása után azt a parancsot kapta, hogy védje a parlamentet és a budai oldalt. November 3-án reggel parancsot kapott, hogy kísérje Tökölre azt a szovjet delegációt, amely a parlamentben folytatott megbeszéléseket. Ő elkísérte a delegációt, és annak vezetőjével meghatározták azt a helyet, ahol este 22 órakor várják a magyar küldöttséget. Mivel Mecseri azt a helyet pontosan ismerte, azt is parancsba adták neki, hogy este a magyar delegációt kísérje oda, ahol aztán őt is letartóztatták. Garai – elmondása alapján – október 23-án éjjel a szolgálati helyére ment, a hadtáphoz. A felkelés alatt biztosította az üzemanyag utánpótlást a szovjet és a magyar alakulatok részére. A felkelés alatt egyszer sem hagyta el a hadügyminisztérium épületét, csak november 3-án kapta a parancsot, hogy Kovács tábornokkal 10 órakor jelenjen meg a parlamentben és tájékoztassa az üzemanyag ellátási helyzetről. Velünk együtt ment Tökölre, ahol letartóztattak bennünket.

Kriszten századosról:

Ő a VKSZ osztályának munkatársa volt. 23-án éjjel azt a parancsot kapta, hogy menjen az egyik szovjet hadosztályhoz és ott legyen összekötő és tolmács, mivel egy kicsit tud oroszul. Addig, amíg a szovjetek Budapesten voltak, ő a szovjet hadosztály vezérkaránál tartózkodott. Miután a szovjetek elmentek, ő visszatért a VKSZ-ba. A hadsereg forradalmi haditanácsa a VKSZ vezetőjét, Békásit, a budapesti tisztek kérésére ideiglenesen eltávolította. Mivel magasabb rangú a VKSZ osztályán nem volt, Kriszten százados maradt (de őt nem nevezték ki) az osztály vezetője. Harmadikán kapott parancsot Kovács tábornoktól, hogy nekünk 20 órára a parlamentbe kell mennünk. Együtt mentünk a parlamentbe, utána Tökölre, ahol letartóztattak.

Hurai százados, Mecseri elmondása szerint mindig vele volt, nagyon jól helytállt és bebizonyította, hogy bátor tiszt. Én együtt voltam vele Tökölön egy cellában.

Hersiczky Lajos

1956. november 29.

[KGB Archívum 43. f. 1/1. 213–220. Kézirat Hersiczky Lajos saját kezű aláírásával.]

4. Jegyzőkönyv Kriszten Andor kihallgatásáról, 1956. november 29.

Jegyzőkönyv Kriszten Andor kihallgatásáról

Készült: 1956. november 29-én

Kriszten Andor 1920-ban Szatmár megyében Lámfalun született, magyar, munkásszármazású, 1954-től párttag, középfokú végzettsége van, a magyar hadsereg századosa. A vezérkar katonai közlekedési osztályán dolgozott. A kihallgatást megkezdték 15.45-kor.

A Gajdos nevű tolmácsot figyelmeztettük az ukrán Btk 89. §-ában foglalt, valótlan fordítással elkövethető hamis tanúzás törvényes következményeire.

Kérdés: Hol volt letartóztatva?

Válasz: November 3-ról 4-re virradóra magyar emberek tartóztattak le Tökölön, Csepel szigeten, akik aztán átadtak a szovjet parancsnokságnak.

Kérdés: Hogyan került Tökölre?

Válasz: November 3-án nappal a parlamentben megbeszélések voltak a magyar és a szovjet katonai vezetés között a szovjet csapatok kivonásáról. Mivel ezek nem voltak befejezve, úgy határoztak, hogy azt Tökölön kell folytatni még aznap este. A vezérkar főnöke, Kovács István vezérőrnagy parancsára, mi, többek között Garai ezredessel és Hersiczkyvel Tökölre érkeztünk, mint a magyar kormánydelegáció szakértői. Nálam volt minden adat a magyar vasút és közút kapacitásáról és az összes térkép. A bizottságok ülésén nem vettünk részt, a folyosón tartózkodtunk. A magyar delegációt Erdei Ferenc, a Nagy Imre kormány államminisztere vezette. Tagja volt Maléter vezérőrnagy, Kovács István vezérőrnagy és Szücs Miklós ezredes³³. A megbeszélések alatt bejött a szovjet tábornokok és tisztek egy csoportja, amelyet egy vezérezredes vezetett és letartóztatta a magyar delegáció összes tagját, így minket is.

Kérdés: Hol tartózkodott és mivel foglalkozott a magyar ellenforradalmi felkelés alatt?

Válasz: Október 23-án megérkeztem a vezérkarhoz, ugyanaznap este a szovjet katonákkal a Danubia Hadianyaggyárba mentem, ahol egy golyószóró fészket akartunk megsemmisíteni.

Másnap Kovács István átirányított engem a szovjet hadosztály kötelékébe, amelyet Abaturon vezérőrnagy vezetett, akivel én Kecskemét felé mentem, hogy a Romániából érkező szovjet alakulatokkal találkozzunk. Ott más feladatokat is végrehajtottam. 30-án éjszaka Abaturon vezérőrnagy hadosztálya elhagyta Budapestet és én visszamentem a Hadügyminisztériumba.

Október 30-tól november 3-ig, amíg a Hadügyminisztériumban voltam, semmivel nem foglalkoztam, mivel a katonai közlekedési vezetéssel nekünk összeköttetésünk vagy nem volt, vagy ha volt is, az nagyon gyenge, akadozó volt. Ennek ellenére tartottuk a kapcsolatot, hogy tudjuk, milyen irányba vonulnak a szovjet alakulatok, és azután ezeket az adatokat átadtuk a magyar katonai hírszerzésnek. Azt, hogy milyen célból kellett nekik ezek az adatok én nem tudtam.

Kérdés: Mit tud ön a magyar ellenforradalom kialakulásának okáról?

Válasz: Szerintem az október 23-i események okai a párt és a kormány vezetésében keresendők egészen 1949-től kezdődően. Úgy gondolom, hogy a nép sok követelése helyes volt, míg egy része alaptalan és nacionalista. Az események közvetlen idején a

párt rosszul értékelte az eseményeket, a tömegek pártirányítása hiányzott, a Nagy Imre kormány határozatlanul cselekedett, és ennek eredményeként a faszálódó elemek és más bujtogatók nagy hatással voltak a népre, ami nem kívánt eredményhez vezetett.

Kérdés: Mit tud ön az ellenforradalmárok és társaik budapesti gáztetteiről?

Válasz: A felkelés alatt nem voltam a városban, ezért ilyenekről nem tudok. A résztvevőkről sem tudok semmit sem mondani, másoktól hallottam ilyen gáztettekről, de hogy mennyire felelnek meg a valóságnak, azt nem tudom.

A kihallgatás 18 órakor ért véget, [számomra] érthető nyelven lett felolvasva, a saját szavaimat tartalmazza.

Gajdos tolmács

Kriszten Andor

[KGB Archívum 43. f. 1/1. 247–252. Kézirat Gajdos nevű tolmács és Kriszten Andor saját kezű aláírásával.]

5. Jegyzőkönyv Hargitai Gusztáv kihallgatásáról, 1956. november 29.

Jegyzőkönyv Hargitai Gusztáv kihallgatásáról
Ungvár, 1956. november 29.

Hargitai Gusztáv, apja Ferenc, 1932-ben született Sátorajaujhelyen, Zemplén megyében, munkásszármazású, DISZ-tag, középfokú végzettsége van, elektroműszerész a budapesti Klement Gottwald Villamossági Gyárban, VII. kerület Csengery u. 5. szám alatti lakos.

A tolmács Fulitka Mária figyelmeztette az ukrán Btk 89. §-ában foglalt, valótlan fordítással elkövethető hamis tanúzás törvényes következményeire.

Kérdés: Milyen nyelven akar vallomást tenni?

Válasz: Magyarul.

Kérdés: Milyen körülmények között és hol volt letartóztatva?

Válasz: November 4-én tartóztattak le kb. 0 óra 10 perckor szovjet katonák a tököli repülőtéren ahol szovjet repülőgépek voltak. Velem együtt 26 embert tartóztattak le, többek között Erdei Ferencet a Nagy Imre kormány igazságügyminiszterét (de ebben nem biztos) Maléter Pál hadügyminisztert, Tamás Kálmán gépkocsivezetőt, Cseh László vasúti tisztet, Szücs József jogászt, Barcsa Zoltán vezető gyorsíró, fiát Barcsa Zoltán fényképészt, Németh József katonai sofőrt és másokat. Ezek neveit nem tudom.

Letartóztatásom előzményei: Október 30-án saját elhatározásomból elmentem az üllői úti katonai laktanyába, ahol elhatároztam, hogy a nemzetőrségbe belépek. Felvettek, amiről egy tiszt nekem igazolást is adott. November 2-ig ebben a laktanyában autót javítottam, mint autóvillamossági szerelő. November 2-án attól a tiszttől, aki igazolást adott arról, hogy nemzetőr vagyok, kaptam egy pisztolyt és vele egy tár lőszert. Én ezt a fegyvert nem használtam, senkire nem lőttem, a laktanyában a gépkocsik javításával foglalkoztam. November 3-án, ebéd után a tisztek a laktanyában arra utasítottak, hogy én Maléter miniszter úr parancsára készítsek elő hat személygépkocsit, amelyen ő és mások valahova el akarnak utazni. Ezekben a gépkocsikban ellenőriztem az akkumulátorokat, és kb. este 8 órakor Németh József gépkocsivezető parancsot kapott, hogy egy kocsival menjen a parlament elé. Németh, Tamás Kálmán és én egy autóval a parlamenthez mentünk, a többi 5 autó már a parlament előtt állt.

Miután a mi autónk a parlament elé érkezett, minden autó elindult, de hogy hová és miért én nem tudtam. Az az autó, amelyben én utaztam, harmadik volt a sorban,

rajtam, a Németh és Tamás nevű sofőrökön kívül még volt két civil ruhás személy. Ezek azt mondták, hogy ők a szovjet képviselőkkel fognak beszélni, de hogy konkrétan kikkel és miről azt nekem nem mondták. Körülbelül egy óra utazás után az autók megálltak és láttam, hogy balra egy repülőtér van, az utasok pedig azt mondták, hogy megérkeztek a rendeltetési helyre. Ide este tíz órakor autóval szovjet tisztek érkeztek, akik üdvözölték azokat a személyeket, akik a közöttünk lévő első gépkocsiban ültek. Utána a szovjet tisztek autójukkal előre mentek, a többi autó követte őket a repülőtéri épülethez, ahova Maléter és társai bementek, míg én azokkal, akikkel egy kocsiban ültem az autóban maradtunk. Két órát várazkodtunk, amikor kijöttek a szovjet tisztek és behívtak bennünket az épületbe ahol aztán letartóztattak. Hogy hova tűnt Maléter és a vele együtt érkezett emberek, nem tudom, többé nem láttam őket. Letartóztatásunkkor senki sem tanúsított ellenállást, nem volt lövöldözés, a pisztolyom és a tár a kocsiban maradtak.

Kérdés: Milyen céllal ment ön, Maléter és mások arra a repülőtérre, ahol a szovjet repülőosztagok voltak?

Válasz: Miután letartóztattak, de amikor még magyar területen voltam, a többi letartóztatott magyar tiszttől azt hallottam, hogy Maléter és a vele tartó személyek a szovjet katonai képviselőkkel akartak megbeszéléseket folytatni a szovjet csapatok magyar területről történő kivonásáról. Én személy szerint úgy mentem oda, mint autószerelő, azért hogy elhárítsam a hibákat, ha ilyen történne.³⁴

Kérdés: Milyen részt vettek ön és letartóztatott társai a Magyarország népi demokratikus rendszere elleni felkelésben?

Válasz: Én a felkelésben nem vettem részt, azon kívül, hogy tagja voltam a nemzetőrségnek.³⁵

Kérdés: Milyen részük volt a többieknek, akiket önnel együtt tartóztattak le?

Válasz: Nem tudom.

Kérdés: Nevezze meg a budapesti felkelés ön által ismert aktív résztvevőit, vagy felbujtóit.

Válasz: Én ilyeneket nem ismerek.

Kérdés: Kit ismer ön a felkelők közül, akik állati kegyetlenséget követtek el a magyar kommunisták és munkások ellen és olyanokat, akik a szovjet katonákat lőtték?

Válasz: Ilyeneket sem ismerek és olyat sem láttam, hogy valakit is megöltek volna, mert a lövöldözések idején otthon tartózkodtam és sehova nem mentem el.

Kérdés: Ismer-e ön olyan személyeket, akik át voltak dobva a felkelés idején Magyarországra Nyugatról?

Válasz: Ilyeneket sem ismerek.

Kérdés: Mivel szeretné kiegészíteni a vallomását?

Válasz: Semmivel se azon kívül, hogy letartóztatásom után engem és másokat átszállítottak szovjet repülőgépen a Szovjetunióba. Más kiegészítésem nincsen.

A jegyzőkönyvet a magyar tolmács felolvasta, abban az általam adott válaszok saját szavaimmal vannak leírva.

Hargitai Gusztáv

6. Jegyzőkönyv Hurai Rudolf kihallgatásáról, 1956. november 29.

1925-ben születtem a Komárom megyei Tokodon. 6 osztály polgárit végeztem, majd felsőfokú katonai képzésben vettem részt a Lenin Katonai Politikai Akadémián [Moszkva], amit 1956 márciusában fejeztem be. 1945-től vagyok a munkáspárt tagja, családos, a magyar hadsereg katonája, Esztergomban lakom az Erzsébet szállóban.

Október 23-ig Esztergomban voltam, mint a 7. gépesített hadosztály parancsnokának politikai helyettese. Október 23-án megtudtam, hogy délelőtt 11 órakor Piros belügyminiszter mindenféle felvonulást betiltott a fővárosban. 14 órakor a rádió bemondta, hogy a tilalmat feloldották. Megkezdődött a diákok felvonulása, de ennek okát nem tudom. 16.30-kor a Hadügyminisztérium ügyeletesétől kaptam egy telefont, hogy a hadosztály parancsnoka és én azonnal jelenjünk meg a Piliscsabán állomásozó 8. gépesített ezrednél, és majd ott kapjuk meg a miniszter további parancsát. A politikai helyettes várt bennünket. Elmondta, hogy bár Budapesten békés felvonulás zajlik, nekünk az lesz a feladatunk, hogy az esetleges zavargásokat megakadályozzuk. Közölte, hogy riadót csak a miniszter, a politikai főosztály vezetője és a törzsfőnök rendelhet el. Riadó esetén a löszereket csak egy autón szabad vinni, és csak szükség esetén osszuk szét, azért hogy elkerüljük a vérontást. A katonáknak el kell magyarázni, hogy őket nem a saját népük ellen küldik, hanem a fosztogatók és a gyújtogatók ellen. Ezek után az utasítások után ő minket a hadosztály parancsnokával, Mecséri ezredessel Aszódra küldött, a 15. gépesített ezredhez. A tábornok a 8. ezreddel maradt. Miután Mecséri ezredes Aszódra érkezett, parancsot adott az ered parancsnokának, hogy hívja össze a parancsnokokat. Ismertették velük a feladatokat. 20 óra körül a törzsfőnök telefonon utasítást adott, hogy egy megerősített gépesített hadosztállyal induljanak Budapestre, én pedig arra kaptam parancsot, hogy térjek vissza Esztergomba és az egész hadosztályt mozgósítsam. 22 órakor érkeztünk Esztergomba és riadót rendeltünk el. Hazafelé menet Budapest külvárosában találkoztunk a 8. gépesített ezreddel, amely már megkapta a számunkra ismeretlen parancsot. 24-én hajnali 2 órakor a minisztériumból parancs érkezett, hogy a 33-as tankezredet Budapestre kell küldeni, a hadosztály parancsnokának és nekem pedig a Budai Nagy Antal kaszárnyába kellett mennünk. Az ezred azt a feladatot kapta, hogy őrizze a hidakat és a Belügyminisztériumot. Mi azt, hogy hol tartózkodott a 8. és a 15. ezred, akkor még nem tudtuk. Feladatukról később a minisztériumból értesítették őket, a hadosztály parancsnokának külön erre irányuló kérésére.

Október 25-én, csütörtökön a hadosztály parancsnoka meg akarta szemlélni az alakulatokat. Elmentünk vele a 33. ezredhez, a Belügyminisztériumhoz. 11 óra körül a szomszéd házakból ránk lőttek. Nem messze álltak a szovjet alakulatok. Mi velük együtt válaszoltunk a lövésekre. A harc negyven percig tartott. Ezek után létrehoztunk egy ostromcsoportot a házak átkutatására, de ott már senkit nem találtunk. Mint ahogy később kiderült, ezek a házak egymással össze voltak kötve, így a banditák elszökhettek. 14 óra körül a 15. gépesített ezredhez mentünk, ami a XIV. kerület fegyverraktárát őrizte. Ott tudtuk meg, hogy éjszaka őrjük is rálőttek, megöltek egy századost és két vagy három katonát. A 8. ezredhez a nagy tömeg miatt nem tudtunk eljutni, ezért visszatértünk a laktanyába. 26-án, pénteken hírt kaptunk, hogy Esztergomban zavargások vannak és mi Mecséri ezredessel, két tankkal hazamentünk. Útközben, már Esztergomban, a gépkocsinkra a fürdőszállóból rálőttek. Súlyosan megsebesült a műszaki osztály vezető-helyettese, Szabó százados. Visszalőttünk a szállodára. Gépfegyverekkel és a tankok ágyúival is tüzeltünk. A törzskarból velünk azt közölték, hogy a városi tanácsot elfoglalták a fegyveres felkelők és még az érkezésünk előtt a törzskar előtt szétlőttek egy autóbust, amelyen fegyverekért jöttek. A felkelők nem hallgattak sem a kérésekre, sem a felszólításokra, nem fordultak vissza. Elhatároztuk, hogy 3 tankkal elmegyünk megnézni, mi folyik a városi tanácson. Az egyik tankot a hadosztály parancsnoka, a másikat a törzsfőnök, a harmadikat nem tudom ki irányította. Én egy teherautóval mentem, azon 10–15 ember volt velem, kézi lőfegyverekkel. Mikor a térre

értünk, az épületből ránk lőttek. Rövid tűzharc keletkezett, de amikor válaszul a tankok is elkezdtek lőni, minden elhallgatott. Engem egy szilánk könnyebben megsebesített a nyakamon. Mikor egy percnyi csend lett, elhatároztam, hogy támadást indítok. Ezt közöltem a három parancsnokkal, és kértem, hogy ne lőjenek. Velem együtt rohamra indult egy csoport katona, úgy 8–10 ember. Benyomultunk a városi tanács udvarába, ahol az ott lévőknek megparancsoltam, hogy tegyék le a fegyvert. Erre azzal a feltétellel voltak hajlandók, hogyha szabadon elmehetnek. Én ebbe beleegyeztem.

Ezek után a fegyvert és a lőszert egy csomóba ledobálták. Ott láttam a lefegyverzett rendőrség automata fegyvereit, néhány katonai automata fegyvert és egy golyószórót is. Később kiderült ez utóbbi egy tankról volt leszerelve, amit a felkelők előzőleg foglaltak el. Az épületből kizárólag fiatalok jöttek ki, úgy 15–20 évesek lehettek. Ezen az estén hírt kaptunk arról, hogy Csolnok mellett, az Esztergomtól 15 km-re lévő bányában, a fogságban lévő köztörvényesek és politikai rabok szökést készítenek elő a helyi lakosok segítségével. A korábban odaküldött katonák féltek, nem akartak éjszakára nehéz fegyverzet nélkül maradni. A hadosztály parancsnoka ezért engem három tankkal odaküldött. Reggelig voltam ott, majd az ő parancsára visszatértem. A tankok és az emberek addig maradtak ott, amíg az Igazságügyminisztériumból meg nem érkezett egy bizottság azzal a paranccsal, hogy minden foglyot engedjünk szabadon. Ez hétfőn vagy kedden volt, október 28-án, vagy 29-én.

Kedden, 29-én visszatértünk a hadosztály parancsnokával Budapestre. Ugyanabban a laktanyában, ahol mi is voltunk, volt egy gyalogsági tiszti iskola is. Estére érkeztek meg, amikor tisztjeink beszámoltak a fővárosi helyzetről, ahol ekkorra már minden összekeveredett, senki sem tudta ki kivel van. A központból semmilyen utasítás nem érkezett. Az állandóan ismételt kérdéseinkre azt válaszolták, hogy mindenki cselekedjen saját belátása szerint. Ezért a hadosztály parancsnokával elhatároztuk, hogy a Hadügyminisztériumba megyünk, hogy a helyszínen tájékozódjunk. Nem akartak kiengedni bennünket a laktanyából, mivel a tiszti iskola létrehozott egy katonai forradalmi tanácsot, és a távozáshoz annak az engedélyére is szükség lett volna. Az engedély hiánya ellenére minket nem mertek visszatartani. Elmentünk a minisztériumba. Nem találtuk ott a törzsfőnököt, de a vezérkari főnököt és a politikai főosztály vezetőjét sem. Később közölték, hogy őket már menesztették. A tisztek, és ami még érthetlenebb volt, a kommunisták kezdtek forradalmi tanácsokat létrehozni, olyan embereket választva oda, akik – ahogy ők mondták – nem kompromittálták magukat a Rákosi kormány idején. Ezek után mi az akkori hadügyminiszterhez, Janza altábornagyhoz mentünk. Feltettük neki a kérdést, hogy mitévők legyünk a továbbiakban. Mindenre határozatlanul felelt, és nagyon rosszkedvűnek látszott. A hadosztály parancsnoka erre azt mondta neki, hogyha így van, akkor mi Maléter ezredeshez fogunk csatlakozni, aki tudomásunk szerint a munkáshatalomért harcol, és a kommunista kormányért. Nem emlékszem, hogy erre Janza tábornok mit válaszolt. Talán azt kérdezte, nem lesz-e korai, vagy azt mondta, hogy csináljatok, amit akartok, ezt már nem tudom megmondani. Elmentünk a Mátyás laktanyába, ahova a mi törzsrünk és a 33-as tankezred is ment. Ott tanácskoztunk a tisztekkel és onnan a Kilián laktanyába mentünk Maléter ezredeshez. Megkérdeztük mi a célja. Ő elmondta, hogy került oda, elmondta azt, hogy ő szilárdan áll és ő és az emberei a szovjethatalomért és Nagy Imre kormányáért harcol. (Akkor még kommunista kormányért) A cél: létrehozni egy szilárd rendet, megakadályozni a vérontást, nem engedni meg semmiféle fasiszta és burzsoá rend létrejöttét. Mi megígértük, hogy ezeket a célokat támogatni fogjuk. Ez a beszélgetés október 29-én 22 óra körül történt. Ezek után a hadosztály parancsnokával visszamentünk a törzskarhoz. Másnap, 30-án egy helyre gyűjtöttük össze a hadosztály katonai alakulatait, ugyanezen a napon a főparancsnokságról a hadosztály parancsnoka parancsot kapott, hogy vegye át a Buda feletti parancsnokságot, és irányítsa oda a hadosztályt is. 31-én a Petőfi laktanyába mentünk át, ott állomásoztak a mi alakulataink egészen november 3-ig, az én letartóztatásomig. 31-én vagy november 1-jén a legfelsőbb tanács parancsot adott Maléter ezredesnek a haderő irányítására. November 1-jén Maléter parancsot adott, küldjünk 10 tankot és egy gépesített zászlóaljat a parlament őrzésére. A hadosztály parancsnoka személyesen irányította őket. Reggel, november 3-án Mecséri ezredes telefonált, hogy a törzsfőnök és én menjünk hozzá a

parlamentbe. Ott azt mondta, hogy nem érti, miről van szó, a kommunista vezetést menesztették, valami kabinet jött létre, a parlament egyre jobban telítődik mindenféle kétes elemekkel. Ebből kifolyólag kérdést akartak intézni az ekkorra hadügyminiszterré lett Maléterhez, vagy Nagy Imréhez, de egyiket sem tudták elérni.

Maléter kiadta a parancsot, hogy két kocsival, fegyverekkel a hadosztály parancsnoka és én menjünk egy szovjet alakulathoz Tököldre, és kísérjük el a szovjet delegációt a parlamenthez és gondoskodjunk a városban a biztonságukról. Mi odamentünk, de elkerültük a delegációt, amely egy másik úton már elment. A parlamentben találtuk meg őket. A megbeszélések után a delegációt a szovjet követségre kísértük, utána Tököldre. Nekünk azt mondták, hogy a megbeszélések 22 órakor lesznek Tökölön, ahova megint el kell kísérni, de most már a mi delegációnk. Ott minket 24 órakor letartóztattak, és 9-én, repülőgépen hoztak ide.

Befejezésül néhány szót azokról, akiket velem együtt tartóztattak le. Mecséri ezredes ez év tavaszától ismerem. Ezekben a napokban mi együtt voltunk, ő azt tette, amit én. Hersiczky ezredessel én a tököli alakulat cellájában ismerkedtem meg. Elbeszélése szerint ő még csak nem is tudta miről van szó. Arra kapott parancsot, hogy gyűjtse össze az adatokat a szállítójárművekről és jelenjen meg a parlamentben. Ott beültették egy kocsiába, és Tököldre vitték, ahol le is tartóztatták. Addig ő nem vett részt az eseményekben, csak a miniszter utasítására adott ki parancsot Budapest peremén a sínek felszedésére, azért hogy a felkelők vidékről ne tudjanak bejönni a városba. Az utóbbi napokban tehetetlen volt, a vasutasok megtagadták parancsait, amelyek a szovjet szállításokra irányultak. Ugyanott ismerkedtem meg Zs. Szabó László főhadnaggal, aki Maléter segédtisztje volt. Ő véletlenül került hozzám, addig a lőszerraktárt és a pénzverdet őrizte. Részleteket nem tudok. A többiek, akikkel jelenleg egy cellában vagyok: parlamenti gépkocsivezetők, a parlament és a Hadügyminisztérium gépkocsivezetői. Egyikük fotóriporter a Magyar Távirati Irodából. Az ő elbeszélésükből és az eseményekhez való viszonyulásukból világossá vált számomra, hogy ezek majdnem mind párttagok és az eseményekben nem vettek részt. Egy autóval utazott velünk, de nem tudom kinek a parancsára Szücs [Sándor] doktor. Valamelyik miniszter, talán Tildy államminiszter titkára. Ő a gépkocsiban próbált beszédbe elegyedni velünk, azt mesélte, hogy megsértették, amikor 1949-ben kizavarták a parlamentből, és hogy milyen jó, hogy minden így történt, és a mi feladatunk megtisztítani a társadalmi életet. Bennünket uraknak nevezett, azt mondta, hogy a paraszttól nem szabad elvenni a földet, de el tudja képzelni a gyárak kapitalista irányítását. Korábban én őt nem ismertem, nem láttam, véleményem szerint, amikor az utcákon folyt a vér, ő és a hozzá hasonló elemek a régi hatalmat igyekeztek visszahozni. Mást elmondani nem tudok.

Ungvár, 1956. november 29.
Ernő

Hurai Rudolf

[KGB Archívum 43.f. 1/14. 168-172. Kézirat Hurai Rudolf Ernő saját kezű aláírásával.]

7. Feljegyzés Németh József Lajos kihallgatásáról, 1956. november 29.

Feljegyzés
1956. november 29.

Németh József Lajos 1934-ben született Budapesten, munkás, gyengén tud írni, olvasni, nőtlen, DISZ-tag. 1953-ban elítélték két év kilenc hónapra tűzifa lopásért. Büntetését letöltötte 1956. május 22-én. Letartóztatásáig a magyar hadsereg 1226/3-as építészeti alakulatánál volt sorkatona. A hadseregbe 1956. június 19-én hívták be. Október 24-én másik négy katonával együtt az állomásra ment építőanyagot rakodni. Kirakodás után visszament és a laktanyában volt 27-ig, amikor aznap este kimenőt kapott és hazament. Egy napig volt otthon, majd visszament a laktanyába. November 3-án Maléter ezredessel együtt Tököldre ment a szovjet megbeszélésre, ahol 26 magyar katonával együtt

letartóztatották. Letartóztatásakor fegyvere nem volt. Hogy ki szervezte az államellenes zavargásokat, ki vezette és ki vett benne részt, nem tudja.

Ellenőrzésre szorul.³⁶

Tretyakov nyomozó

[KGB Archívum 43. f. 1/1. 337. Kézirat Tretyakov nyomozó saját kezű aláírásával.]

8. Hersiczky Lajos kihallgatási jegyzőkönyve 1956. november 30.

Hersiczky Lajos, apja Imre, 1920-ban született Kisbéren, Komárom megyében, munkás származású, a magyar munkáspártnak 1939-től tagja. 1954-ben fejezte be a leningrádi Kaganovics Katonai Szállítási Akadémiát. A Közlekedési Minisztérium katonai főosztályán dolgozott vezető beosztásban, Budapesten lakott a Szász Károly u. 5. szám alatt. Ezredes.

A kihallgatás kezdete: 9 óra 5 perc.

Kérdés: Mondja el azokat az okokat, amelyek kiváltották a magyar nép elégedetlenségét és elindították politikai mozgalmát, amelyet aztán a fasiszta elemek népellenes ellenforradalommal alakítottak át.

Válasz: Saját tapasztalatom, valamint a gazdasági helyzet alapján az a véleményem, hogy a magyar kormány 1950-től súlyos gazdasági és politikai hibákat követett el. Nem akarom részletezni, de megnevezhetem a Jugoszláviához való viszonyt, a Rajk-ügyet, ismert kommunisták letartóztatását. A sok letartóztatás és a büntetések súlya nem volt indokolt. Gazdasági szempontból az ipar új ágainak kiépítése, amelyek nem feleltek meg a lehetőségeknek, a régi gyárak és üzemek korszerűsítésének hiánya, ugyanis sok gyár felmondta a szolgálatot, nem termelt, mert elromlottak a rossz minőségű gépek. A mezőgazdaságban a helyzet úgy alakult, hogy a parasztok menekültek a földtől a súlyos adók miatt. Megjegyzem, régebben Magyarországon volt olyan helyzet, hogy egyik testvér megölte a másikat egy darab földért. Szembe ötlő volt a mezőgazdaság rossz helyzete és a parasztokkal való mostoha bánásmód. A hadseregben a tiszteknek igen alacsony volt a fizetésük, folyamatosan csökkentették az állományt. A leszerelt tisztek és sorkatonák pedig nem találtak munkát, nem volt kellő megélhetési lehetőség, mintahogyan szén sem volt. Megsértették a magyar hadsereg hagyományait is azzal, hogy megváltoztatták az egyenruhát, beszüntették a nyári szabadságot, az esti kimenőket stb. Hozzá kell tennem, hogy a hadsereg állományát főleg a nép fiai adták, akik ismerték a mezőgazdaság rossz helyzetét, az ipar hanyatlását, és ez rányomta a bélyeget a gondolkodásukra. A hadsereg vezetése pedig gyenge volt, mivel legtöbbjük nem volt képzett katona. Azokat a személyeket, akik elégedetlenkedtek, vagy rámutattak a hibákra, azonnal ok nélkül elbocsátották. Ebből az következik, hogy a hadsereg gyenge volt és a kritikus pillanatban képtelen volt harcolni a felkeléssel. Egyes képviselői ráadásul áttáltak a felkelők oldalára. Ezzel a háttérrel a politikai élet felszínén különböző társadalmi szervezetek jelentek meg, egyletek, és egyes, a népi rendszerrel ellenséges személyek. Ennek a fényében rá kell mutatni a létrejött Petőfi Körre, ahová a diákok tömegesen mentek. Kezdetben a Petőfi Kör nem foglalkozott politikai kérdésekkel. De miután rámutattak a pártvezetés hibáira, és feltárták a hibákat, a tömeggyűléseken, amelyeket ez a társaság szervezett, csakis politikai problémákat vitattak meg. Kétháromezer fős tömeg előtt minden jelentkező szabadon elmondhatta a véleményét a legkülönbözőbb kérdésekről. Észre lehetett venni, hogy ennek a társaságnak a tagjai két táborra oszlottak: voltak békés beállítottságú személyek, becsületes magyar ifjak, akik a hibák kijavítására törekedtek, a másik része pedig reakciós elemekből állt. A tömeggyűléseken Háy László író lépett fel, Tardos Tibor újságíró, Nógrádi [Sándor] vezérezredes, Rajk felesége, az oktatásügyi miniszter és mások. Ez a szólásszabadság ahhoz vezetett, hogy már 1956 júliusában egyes személyek forradalomra, a hatalom leverésére buzdították a népet. (Ezek közé tartoztak az általam megnevezett szónokok is.) A Petőfi Kör vezetése kapcsolatban állt a budapesti egyetemmel. Rá kell mutatnom a

Magyar Írószövetségre is. Ennek az „Irodalmi Újsága” az utóbbi időben nem irodalmi, hanem kizárólag politikai kérdésekkel foglalkozott. Az újságban közölt cikkek élesen hatalom ellenesek voltak. Az ellenforradalom legsötétebb forrásai a földalatti ellenforradalmi szervezetek voltak. Én csak egy általam ismert ellenforradalmi szervezetet mondhatok, amelynek létezéséről a MÁV Katonai Szállításvezetőség mérnöke Bacsonyi mesélt nekem. Az egyik beszélgetésünk során elmondta, hogy kb. fél évvel azelőtt egy vasúttervező szervezet mérnöke, bizonyos Péter igyekezett megnyerni Bacsonyit egy Magyar Egység nevű ellenforradalmi szervezetnek. Elmondta, hogy ez a szervezet sok pénzzel rendelkezik, lehetősége van tagját bármilyen állásba, bármelyik magyar városba kinevezni, a feladatairól és a működési mechanizmusáról azonban Péter – Bacsonyi elmondása alapján – nem mesélt. Erről a tényről én informáltam Radványi őrnagyot a Belügyminisztériumban, aki foglalkozni kezdett ezzel az üggyel. Más ellenforradalmi szervezetről nem tudok.

Kérdés: Kit ismer ön az ellenforradalom aktív résztvevői közül?

Válasz: Az aktív szervezők közül ismerem Malétert, régi horthysta tisztet, aki az ellenforradalom idején átállt a felkelőkhöz. Amikor a szovjet hadsereg elhagyta Budapestet, először hadügyminiszter-helyettes lett, utána miniszter. 1948 óta ismerem Malétert, amikor ő orosz nyelvtanfolyamon vett részt. 1948 után pedig 1956. november 3-án a parlamentben találkoztam vele. Marián [István] alezredes a Műszaki Egyetem Katonai Tanszékének vezetője. Ott voltam, amikor a diákok előtt elmondott beszédében felhívta az ott lévőket, halasszák el a tüntetést október 23-ról 24-re. A felkelés idején a Budapesti Katonai Forradalmi Bizottságnak a tagja volt. Hallottam, hogy Marián Maléter helyettese volt a Kilián laktanyában. Király Béla öreg horthysta tiszt. A tiszti iskola tanára. 1949-ben a vezérkar alezredese volt. A felkelés idején, Budapest területén valamennyi katonai egységet ő irányította. A katonai forradalmi tanács tagja. Dencs [Demtsa Pál] öreg horthysta tiszt, ezredes. A katonai akadémia tanára. A hadsereg katonai forradalmi tanácsának tagja. Ezeken kívül ismerem még Ficzerét [Béla] alezredest, öreg horthysta tisztet, aki a zavargás idején egy olyan csoportot vezetett, amely felderítette azokat a búvóhelyeket, ahol a felkelők elől bujkáltak Budapest pártszervezeteinek vezetői. Váradi [Gyula] tábornok, aki a hadsereg forradalmi tanácsának tagja volt, 1950-től 51-ig Magyarország összes gépesített hadosztályát vezette. Más ellenforradalmárokat nem ismerek.

Kérdés: Milyen volt az ön gyakorlati részvétele az eseményekben?

Válasz: 1956. október 22-én mintegy fél óráig jelen voltam a műszaki egyetem tömeggyűlésén, ahol elhatározták, hogy tüntetést szerveznek. Október 23-án magához rendelt a közlekedésügyi miniszter, Bebrits [Lajos] és közölte, hogy semmi rendkívüli nem fog történni. Október 24–25-re éjjel a Közlekedésügyi Minisztériumban voltam, azért mentem oda, mert képtelen voltam átmenni a hídon Pestre, ahol a katonai főosztály volt, azaz a munkahelyem. Október 25-én elmentem a munkahelyemre, kapcsolatba léptem Békási [Sándor] ezredessel és megismerkedtem a budapesti helyzettel. Megszerveztem az épület védelmét, a főosztály védelmét, felállítottam a helyi vasutak őrségét. Még ezen a napon megkaptam a honvédelmi miniszter, Bata vezérőrnagy parancsát, hogy csak az ő utasítását hajtsam végre, amelyeket kizárólag Békási ezredesen keresztül fogok kapni. Mivel Budapestre kezdtek irányulni a felkelőkkel teli vonatok, én a Bata utasítására elzártam a vasúti közlekedést 60 km távolságra Budapesttől. Mivel egy szerelvény áttörte a zárlatot, én saját belátásom szerint leszereltem a Budapest körüli síneket, hogy megakadályozzam a felkelők Budapestre való bejutását. A Budapestre érkező szerelvény vakvágányra volt irányítva, ahol a felkelőkre tüzet nyitottak a katonai akadémia katonái, és fogságba ejtették őket. Egyeztetve Csanádival [Csanádi György], aki a MÁV vezérigazgatója volt, beszüntettem a személyközlekedést Magyarország teljes területén. Ennek az volt az alapja, hogy Sztálinvárosban a felkelők elfoglaltak egy személyvonatot, az utasokat kiszállították, és ezzel akartak a felkelők Budapestre jönni. Békási ezredessel megbeszéltem, hogy minden

teherszállító szerelvényt átvizsgáltatunk, hogy megakadályozzuk azt, hogy a fegyverek Budapestre jussanak. Miután megalakult a Nagy Imre kormány, a közlekedésügyi miniszter Bebrits Lajos lett, akit gyűlöltek a vasutasok. Ezért sztrájkot hirdettek, és a létrehozott forradalmi bizottságok befolyására, hatására, figyelmen kívül hagyva azt, hogy Bebritset már felmentették, folytatták a sztrájkot, és azt követelték, hogy vonják ki magyar területről a szovjet hadsereget.

Október 29-én a Közlekedésügyi Minisztérium katonai főosztályánál létrehoztak egy forradalmi bizottságot Gallóval az élén és Kovács László helyettesével. Én személyesen a bizottságban nem vettem részt, ez a bizottság főleg a főosztály referenseiből állt. A forradalmi bizottság, követelést terjesztett a minisztérium elé, hogy váltsák le Jancsikot a főosztály éléről, és nevezzenek ki engem erre a posztra. Ezzel a javaslattal a közlekedésügyi miniszter egyetértett és október 29-én elfoglaltam a minisztérium katonai főosztály főosztályvezetői posztját. Október 30–31-én, Budapesten teljes anarchia uralkodott, a városból kezdtek kivonulni a szovjet seregek, a reakció hatalomhoz jutott. Október 30–31-én, a munkahelyemen voltam, 31-én hazamentem, november 1-jén a rádióban hallottam, hogy létrejött a katonai forradalmi tanács, amelynek tagjai lettek Lőrincz Kálmán, Váradi [Gyula] tábornok, Penczi [József] ezredes, Nádor [Ferenc] ezredes, Király Béla és mások. Ezek után elhatároztam, hogy visszajövök a főosztályhoz. November 1,2,3-án minden erőmet arra fordítottam, hogy megakadályozzam, hogy a forradalmi bizottság felszámolja a Közlekedésügyi Minisztérium katonai főosztályát, valamint a vasúti igazgatóságok katonai osztályait. Ez sikerült, a mi főosztályunk fennmaradt, és a főosztály iratai is megmaradtak. Ezek a bizottságok felszámolták a politikai főosztályokat és osztályokat. November 3-án a vezérkar főnöke, Kovács István nekem és Kriszten századosnak parancsba adta, hogy készítsünk egy jelentést, a vasút és a közlekedés katonai helyzetéről, ehhez mellékeljük a megfelelő anyagokat és jelentkezzünk Tildy államminiszternél. 20 órakor Kriszten századossal megérkeztünk a parlamentbe, ahol minket Szücs, Tildy személyi titkára fogadott. Ő átirányított minket Vashoz [Vas Zoltán] Budapest főváros ellátási biztosához, ott tartózkodott Maléter, Kovács István tábornok és Szücs [Miklós] ezredes. Maléter közölte velünk, hogy ők, azaz ő és Kovács István, Szücs és Erdei, a minisztertanács elnökének helyettese, annak a delegációnak a tagjai, amelyet a kormány hozott létre a szovjet katonai vezetéssel való tárgyalásra, amelynek az lesz a témája, hogy hogyan fogják kivonni a szovjet hadsereget Magyarországról. Mi, azaz én, Kriszten és Garai kötelesek vagyunk őket Tököldre kísélni, mint a saját szakterületünk szakértőit.

Azt akarom mondani, hogy mi arról előre nem tudtunk, hogy a bizottsággal majd Tököldre kell mennünk, mivel nekünk csak azt parancsolták, hogy tájékoztassuk a vasúton uralkodó helyzetről Tildy titkárságát. 23 óra körül érkeztünk a delegációval együtt Tököldre, ahol a szovjet katonai képviselők fogadtak bennünket. Én, Kriszten, Garai ezredes és Zs Szabó, Maléter segédtsíjtje, Maléter parancsára egy külön szobában maradtunk a fényképésszel együtt. A fényképész szerint ebből a szobából minket, mint szakértőket szükség esetén behívtak volna abba a terembe, ahol a megbeszélések folytak. Ebben a szobában fél óra múlva bennünket magyar polgári személyek letartóztattak, akik azonnal átadtak minket a szovjet vezetőknek. A kihallgatás 18 óra 50 perckor fejeződött be, közben szünetet tartottunk 13-tól 14 óráig. A kihallgatás egyetértésemmel orosz nyelven történt.

A jegyzőkönyv az én szavaimat helyesen tartalmazza, azt elolvastam.

Hersiczky Lajos
nyomozó

Gamarisz

[KGB Archívum 43. f. 1/14. 219–222. Gépirat aláírások nélkül.]

9. Feljegyzés Barcsa Zoltán kihallgatásáról, 1956. december 1.

Feljegyzés
1956. december 1.

Barcsa Zoltán 1903-ban született Debrecenben, magyar nemzetiségű, apja János, magyar állampolgár, értelmiségi, felsőfokú végzettsége van, jogi doktor, pártonkívüli, családos, budapesti lakos a XIII. kerület, Sziget u. 26. szám alatt lakik.

Kihallgatása során elmondta, hogy az ellenforradalomban nem vett részt, a zavargások kezdetétől Budapesten volt és október 30-ig semmit nem csinált, otthon volt, az utcákra is csak vásárolni ment ki. Tüntetésekben nem vett részt.

1953-tól kezdve gyorsíróként dolgozott az MDP Pártfőiskola filozófiai karán. Október 30-án meghívták az újonnan létrejött parlamenti gyorsíró részlegbe, ahol őt a gyorsíró csoport vezetőjévé nevezték ki. November 3-án részt vett a megbeszéléseken, amely a Nagy Imre kormánydelegáció és a szovjet katonai vezetés között zajlott, ahol gyorsírói teendőket látott el.³⁷ (A megbeszélések nappal a minisztertanács épületében zajlottak, este pedig Tökölön, amely 40 km-re van Budapesttől) A magyar delegáció közé tartozott Erdei Ferenc államminiszter, a delegáció vezetője, Maléter hadügyminiszter, Kovács István vezérkari főnök, Szücs (hogy milyen beosztást töltött be nem tudja). A megbeszélések fő témája, hogy ne engedjék be Magyarországra a szovjet alakulatokat, a bent lévők menjenek ki a Varsói Paktum szerint, a szovjet kormány egyezzen bele abba, hogy hivatalos közleményt adjanak ki Magyarország szuverenitásáról és függetlenségéről. Ez, és más kérdések, amelyek a megbeszélés témájához tartoztak, abból a politikából erednek, amely szerint Nagy Imre kormánya ígéretet tett arra, hogy a magyarországi mozgalom minden napirenden lévő követelését teljesíti, mert Nagy Imre ezek elől meghátrált. Barcsa személyes véleménye, hogy Magyarország kilépése a Varsói Szerződésből, az ország semlegessége nem fenyegetik azoknak a magyar munkásoknak a gyökeres érdekeit, akik szocialista társadalmat akarnak felépíteni, mivel a jelenlegi nemzetközi helyzetben, (a világ két táborra szakadása imperialista, militarista és szocialista táborra) nem lehet létrehozni és megőrizni Magyarország semlegességét, a szocialista rendszer mellett. Barcsa kijelentette, nem tudja, hogy ki szervezte, ki vezette az ellenforradalmi felkelést Magyarországon, azt sem, hogy kik voltak a résztvevői a magyar kormány és a párt elleni támadásoknak, kik voltak a pártaktívák és a szovjet katonatisztek gyilkosai.

További ellenőrzésre szorul.

Gatenko nyomozó

[KGB Archívum 43. f. 1/1. 324–326. Kézirat Gatenko nyomozó saját kezű aláírásával.]

10. Feljegyzés Barcsa Zoltán fotóriporter kihallgatásáról, 1956. december 3.

Feljegyzés
1956. december 3.

Barcsa Zoltán 1936-ban született Budapesten, a DISZ tagja 1950-től, középfokú végzettségű, tisztviselő, nőtlen, az MTI-nél fotóriporter, [Budapest] XII. kerület, Sziget u. 26. szám alatti lakos.

Kihallgatása során, december 3-án előadta, hogy az események első napján, október 23-án dolgozott, utána hazament, tüntetésekben és katonai megmozdulásokban nem vett részt. November 3-án behívták az MTI-be, és mint fotóriportert kiküldték a parlamentbe, ahol ő a külföldi tudósítokat fényképezte. Este a magyar állami kormánydelegáció elutazott a budapesti repülőtérre, hogy ott megbeszéléseket folytasson a szovjet katonai vezetéssel, ahova saját kezdeményezéséből ő is elment apjával, mivel az ő apja gyorsíróként dolgozott a magyar parlamentben. A megbeszélések idején, a repülőtéren két civil ruhás magyar letartóztatták.

Ugyanakkor volt letartóztatva apja is és átadták őket a szovjet katonai parancsnokságnak.

Bogdov százados főnyomozó

[KGB Archívum 43. f. 1/1. 335–336. Kézirat Bogdov százados saját kezű aláírásával.]

11. Feljegyzés Zs. Szabó László kihallgatásáról

Feljegyzés

Zs. Szabó László 1931-ben született Békéscsabán, 1949-től a magyar munkáspárt tagja, parasztszármazású, családostól, felsőfokú végzettsége van. A Budapesti Egyetem testnevelési karát végezte, magyar nemzetiségű, honvéd főhadnagy, testnevelő tanár a Váci Katonai Iskolában, budapesti lakos.

Kihallgatása során elmondta, hogy az ellenforradalomban nem vett részt, október 23-án Vácról megérkezett Budapestre és október 25-ig csak a családjához ment, máshová nem.

Október 25-én a rádióban hallotta a hadügyminiszter parancsát, hogy minden Budapesten tartózkodó tiszt jelenjen meg a legközelebbi laktanyában, és e miatt a Kis János laktanyába ment. Ott egy tisztiiskola volt, és a törzsfőnöknél Bisi [Tibor] alezredesnél jelentkezett. Október 25-től 30-ig a Kiss János laktanyában volt, feladata a lőszerraktárak őrzése volt, 30-án pedig az iskola parancsnokától, Koltai ezredestől (vagy Szabótól) olyan parancsot kapott, hogy kíséren el a műszaki hadsereg főnökéhez, Maléterhez két diákot, akik engedélyt kértek Budapestre való beutazásra azzal a céllal, hogy élelmiszert vásároljanak, amit ő végre is hajtott. Maléter, aki ismerte Szabót, még az 1951-től a hadügyminisztériumban végzett közös szolgálatból, magánál tartotta segédtisztnek. Október 31-től Szabó állandóan Maléter mellett volt, november 1-jén Maléter hadügyminiszter-helyettesnek volt kinevezve, másodikán pedig miniszternek. Maléternek a Budapesti események ideje alatti tevékenységéről Szabó a Maléter szavaiból a következőket tudja:

[Október] 26-ig Maléter ellenezte a budapesti zavargásokat, mialatt a Kilián laktanyában volt 25-én és 26-án, azt adta parancsba katonáinak, hogy gátolják meg a városban lévő rendbontásokat. Később, mikor a zavargások a városban kiteljesedtek, Maléter csatlakozott a felkelőkhöz. Azt, hogy konkrétan mi volt a tevékenysége Maléternek, Szabó nem tudja. Szabót a szovjet katonák tartóztatták le Tökölön, ahová Maléterrel és a delegáció más tagjaival érkezett, amely megbeszéléseket folytatott a szovjet parancsnoksággal. Szabó nem vett részt a megbeszéléseken, Tökölre Maléter segédtisztjeként érkezett. Azt, hogy ki vezette az ellenforradalmi zavargásokat, Szabó nem tudja, a zavargások résztvevőit nem ismeri, mintahogyan a pogromokét sem. A pogromok, a fegyveres összetűzések és gyilkosságok elkövetőit nem ismeri.”

[KGB Archívum 43. f. 1/1. 266–268. Kézirat dátum és aláírás nélkül.]

12. A küldöttség kíséretének névsora

С П И С О К

лиц, принимавших участие в охране и обеспечении венгерской делегации по переговорам с советскими представителями, подлежащих этапированию в лагерь гор. Мукачехо.

- ✓ Полковник МЕЧЕРИ Янош, мать МОАР Ержибет, 1920 года рождения, уроженец гор. Дьер, командир 7 механизированной дивизии, место жительства гор. Эстергом.
- ✓ Полковник ХЕРШИЦКИ Лайош, мать ФОДОР Роза, 1920 года рождения, уроженец гор. Кишбер, зам. начальника главного управления Министерства путей сообщения. Место жительства гор. Будапешт, II-й район, улица Саскарой, дом № 5, этаж 4.
- ✓ Полковник ГОРОИ Шандор, мать ШВОРЦ Териз, 1913 года рождения, уроженец гор. Будапешта. Начальник отдела ГСМ Министерства Сроны. Место жительства: гор. Будапешт, УП-й район, Ленинкерут Дом № 25/27, I-й этаж, 5/а.
- ✓ Капитан КРИСТЕН Андор, мать БАУМАН Клара, 1920 года рождения, уроженец г. Вамфолу, офицер отдела ВОСО Генштаба Министерства Обороны. Место жительства: гор. Будапешт, У-й район, улица Семере, дом 16/18, У1 этаж, кв. 3.
- ✓ Капитан ХУРАИ Рудольф, мать ХУРАИ Альбина, 1925 года рождения, уроженец с. Токод, зам. начальника политотдела 7 мехдивизии. Место жительства: гор. Эстергом, гостиница Эржибет.
- ✓ Ст. лейтенант И. САБО Ласло, мать ГОЙДАР Розалия, 1931 года рождения, уроженец г. Бекешгаба, физрук полка связи гор. Вац. Место жительства: гор. Будапешт, XIX район, улица Бенпур, дом 26.
- ✓ Лейтенант РЕТИ Золтан, мать ШЕНТЕЛЬ Маргит, 1906 года рождения, уроженец гор. Будапешта, шофер Министерства Госбезопасности. Место жительства: гор. Будапешт XIX-й район, улица Эн-дерс, дом № 34.
- ✓ Лейтенант ТОТ Имре, мать ХОРВАТ Терез, 1930 года рождения, уроженец гор. Сейтгал. Командир отделения Мехполка гор. Асад. Место жительства: гор. Асад в Доме офицеров.
- ✓ Лейтенант ФАЗЕКОШ Балинт, мать БОНИШ Пиронка, 1929 года рождения, уроженец г. Паптомаш, командир отделения мех. пол гор. Асад. Место жительства. гор. Асад, ул. Сечени, дом № 31.
- ✓ Лейтенант ШИМОН Ференц, мать ПОШВАРИ Ирен, 1934 года рождения, уроженец гор. Будапешта. Командир ремонтной мастерской 27 стрелковой дивизии, гор. Кишкунфелдьхаза. Место жительства: гор. Кишкунфелдьхаза, ул. Зимень, дом №

1. Мл. лейтенант ЧИХ Ласло, мать КОЧИШ Маргит, 1929 года рождения, уроженец г. Шангаторьян. Слушатель школы связи им. Мат Залка в гор. Будапеште.
Место жительства: гор. Будапешт, ХУ-й район, сечени Лакотелеп, здание III I лестница, I-й этаж, кв. 4.
2. Доктор СЮЧ Шандор, мать ПАЦИ Бстер, 1913 года рождения, уроженец гор. Будапешта. Чиновник секретариата Совета Министров.
Место жительства: г. Будапешт, XII район, улица Надьшало, № 7.
3. Доктор БАРЧО Золтан старший, мать БАРАНИ Илона, 1903 года рождения, уроженец г. Дебрецен. Начальник стенографического бюро Парламента.
Место жительства: г. Будапешт, XIII-й район, ул. Сигет, дом № 26, II-й этаж, кв. 4.
4. БАРЧО Золтан - младший, мать ИКО Илона, 1936 года рождения, уроженец г. Будапешта. Фоторепортер МТИ.
Место жительства: г. Будапешт, XIII-й район, ул. Сигет, дом № 26, II-й этаж, кв. 4.
5. Солдат НЕМЕТ Иосиф, мать НОННУШ Розалия, 1934 года рождения, уроженец гор. Будапешта. Рядовой строительного полка почтовый ящик 1226/3.
Место жительства: гор. Будапешт, X-й район, ул. Цегледи 5/7.
6. Солдат НИК Иосиф, мать БОЛК Каталин, 1935 г. рождения, уроженец Пилишверешвар. Рядовой школы младших командиров почтовый ящик 6671/Е и.
Место жительства: Пилишверешвар, ул. Байчизилинский, дом № 5.
7. ХОРИТАН Густав, мать ИШТВАНИ Илона, 1932 г. рождения, уроженец Шаторайьяуйхей. Электротехник завода им. Кл. Готвай.
Место жительства: гор. Будапешт, II-й район, ул. Ченгери, дом № 10.
8. ХАСМАН Ласло, мать КОЗЕК Мария, 1929 г. рождения, уроженец Помаз. Шофер гаража Министерства Обороны.
Место жительства: гор. Помаз, ул. Самуца, дом № 3.
9. ФЮЛЕН Вильмош, мать ФЕКЕТЕ Терезия, 1915 года рождения, уроженец с. Альмосселеште. Шофер гаража при Совете Министров.
Место жительства: гор. Будапешт, XIII-й район, ул. Ваци, дом № 102, II-й этаж, кв. 37.
10. БОЛО Ференц, мать ОЧКО Пиронка, 1914 г. рождения, уроженец Бекхазо. Шофер гаража Министерства путей сообщений. Место жительства: гор. Будапешт, XIII-й район, ул. Ваци, дом № 8, II-й этаж, кв. 28.
11. ОРБАН Лайош, мать БАЛОК Лужанна, 1928 года рождения, уроженец гор. Будапешта. Шофер гаража при Совете Министров.
Место жительства: г. Будапешт, IX район, ул. Асоди, дом № 26.
12. ТОМАШ Кальман, мать ТУРЗО Маргит, 1933 г. рождения, уроженец г. Уйпешт. Шофер гаража при Совете Министров.
Место жительства: г. Будапешт, IУ-й район, ул. Петефи, д. № 43.

13. Magyarország Forradalmi Katonai Tanácsának névsora

ЧЛЕНЫ "РЕВОЛЮЦИОННО" ВОЕННОГО СОВЕТА" ВЕНГРИИ:

1. КИРАЙ Бела – генерал-майор – командующий войсками Будапешта.
2. МАЛІТЕР Пал – командир вооруженной молодежи казармы Килян Дьердь.
3. ВАРОДИ Дьюла – генерал-майор танковых войск.
4. МАРИАН Иштван – подполковник, начальник военного факультета технического института.
5. КОШАЧИ Шандор – полковник полиции.
6. ОСКО Дьюла – полковник полиции.
7. НАДОР Ференц – полковник от ВВС.
8. ПЕНЦИ Йозеф – полковник – связист.
9. ДЬОЛАЙ Михай – полковник, Кечкемет.
10. МАРТОН Андраш – полковник, академик Врени.
11. КОВАЧ Ференц – майор, казарма Петёфи.
12. КАНА Леринц – генерал-майор, зенитная артиллерия.
13. МАТЕ Шандор – майор, арт. управления.
14. САЛВА Янош – полковник, пограничник.
15. КЕВАГО Шандор – подполковник, казарма Бем.
16. ШАРДИ Тибор – полковник, военно-технический институт.
17. СЕКЕЙ Бела – солдат и } делегаты революционной
18. ЭРДЕИ Шандор – ст. лейтенант } молодежи.
19. ТОТ Эмемер – ст. лейтенант – Управл. инженерн. войск
20. КОВАЧ Иштван – генерал-майор, ГП.
21. ДЕМЧА Пал – полковник, казарма Залка Мате.

Все члены были избраны в ночь на 31 октября 1956 г. на заседании 250 представителей от армии, погранвойск, "революционной молодежи" и полиции. Заседание происходило в Министерстве Обороны.

Примечание: – на подчеркнутых обратить особое внимание.

¹ Valójában Erdei Ferenc volt a delegáció vezetője, de a köztudatban így ismert.

² A szovjet kormány Mihail Malinyin hadseregtábornokot jelölte ki a szovjet csapatkivonási tárgyalások lefolytatására. A szovjet küldöttség tagjai voltak még Fjodor Sztjepcsenko altábornagy, politikai főcsoportfőnök-helyettes és Mihail Scselbanyin vezérőrnagy, a székesfehérvári különleges hadtest törzsfőnöke.

³ A tököli küldöttségről lásd bővebben Horváth Miklós: 1956 hadikrónikája. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2003. 404–412.

⁴ Maléter Pál, Erdei Ferenc, Garai Sándor, Hersiczky Lajos, Mecseri János, Kovács István, Szücs Miklós, Zs. Szabó László, Dr. Szücs Sándor, Cseh László, Tóth Imre, Farkas József, idősebb Barcsa Zoltán, ifjabb Barcsa Zoltán, Németh József, Hargitai Gusztáv, Orbán Lajos, Haszman László, Bodó Ferenc, Réti Zoltán, Rácz István, Fülöp Vilmos neveit említi. Kő András–Nagy J. Lambert: *Tököl* 1956. Budapest, Publica, 1992. 15.

⁵ Ukrajna Állambiztonsági Hivatalának Archivum Ungvár, KGB Ukrajnai Nyomozó Osztálya Kárpátontúli Terület, 1956. A deportált magyar állampolgárokkal kapcsolatos iratok (a továbbiakban KGB Archivum) 43. f. 1/15. 19–20.

⁶ Az eltérés oka, hogy a résztvevőket sebtében válogatták ki, csak részben ismerték egymást. E mellett szerepet játszik az idő múlása miatti felejtés. Farkas József neve nem szerepel az elhurcoltak között.

⁷ Egyedül Haszman László emlékezett úgy, hogy az őket szállító repülőgép Munkácsra érkezett. Kő András–Nagy J. Lambert: i. m. 84. A többiek Beregszászt és Ungvárt jelölték meg érkezési helyként.

⁸ KGB Archivum 43. f. 1/14. 168–172.

⁹ Kő András–Nagy J. Lambert: i.m. 146–147.

¹⁰ Gosztonyi Péter: Kilián laktanya – 1956. november 3. *Korunk*, 1997 október 150. <http://www.korunk.org/?q=node/8&ev=1997&honap=10&cikk=6158>

¹¹ Szücs Miklós tököli letartóztatásuk másnapján, november 4-én a szovjet katonák között látta viszont a felfegyverezett Piros Lászlót és több magas rangú államvédelmi tisztet is. *Szücs Miklós*: Ezredes voltam 1956-ban a vezérkarnál. Budapest, 1989. 127. A név nélkül nyilatkozó volt államvédelmisek pedig arról számoltak be, hogy részükre Piros László ismertette a november 4-én induló támadás tervét, meghatározva részükre a forradalom vezetőinek letartóztatását, a kihallgatások megszervezését. Kő András–Nagy J. Lambert: i.m. 147.

¹² A szovjetek csak a fogoly születési évét, az anyja neve helyett pedig az apja keresztnévét tüntették fel.

¹³ KGB Archivum 43. f. 1/14. 164-167.

¹⁴ KGB Archivum 43. f. 1/21. 38.

¹⁵ Nevét adatvédelmi okok miatt nem ismerhettem meg.

¹⁶ KGB Archivum 43. f. 1/1. 205.

¹⁷ Uo. 1/1. 213.

¹⁸ Visszaemlékezése szerint Tökölön megkapták a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány felhívását. Kő András–Nagy J. Lambert: i.m. 63.

¹⁹ A Honvédelmi Minisztérium szervezési és mozgósítási csoportfőnöke.

²⁰ Vezérőrnagy, vezérkari főnök.

²¹ Solymosi János alezredes, a piliscsabai 8. gépesített ezred parancsnoka.

²² Józsa Miklós Maléter összekötője úgy nyilatkozott, hogy Hidvégi parancsa szerint tüntetni mentek a harckocsik. Ez a vallomás ismeretében nem igaz. Stefka István: '56 arcai – Józsa Miklós Maléter összekötője, *Magyar Nemzet*, 2004. március 23. <http://www.mno.hu/portal/210561> 2009.07.25.

²³ A HM harckiképzési és testnevelési csoportfőnöke.

²⁴ A dokumentumon a „felkelők” szó átjavítva „forradalom”-ra.

²⁵ Közlekedés- és postaügyi miniszter.

²⁶ Közlekedés- és Postaügyi Minisztérium.

²⁷ Írásában következetesen VOSZO szerepel. Valójában a Vasútigazgatósági Katonai Szállításvezetőség, a VOSZO ennek a szovjet megfelelője volt.

²⁸ 1956. október 29-31-ig közlekedés- és postaügyi miniszter.

²⁹ Altábornagy.

³⁰ Vezérőrnagy.

³¹ Ezredes volt nem tábornok.

³² Figyelemmel a november 9-i elszállításukra, valószínűleg azt akarta írni, hogy azóta vannak fogságban.

Visszaemlékezésében arról szólt, hogy őket magyar civil ruhás emberek kötözték meg. Kő András–Nagy J. Lambert: i. m. 62.

³³ Szücs Miklós ezredes, akkor a vezérkar hadműveleti osztályának vezetője volt.

³⁴ Ezt a mondatot a kihallgató aláhúzta.

³⁵ A tolmács nem talált megfelelő szót rá, ezért a nemzetőrség szót cirill betűkkel, de magyarul írták le.

³⁶ Az egyik összesítő, visszaadó listán Németh József neve után már olyan megjegyzést írtak, hogy „Arra adat, hogy a fegyveres felkelésben részt vett volna nincsen. Átadni a magyar szerveknek további vizsgálatra.”

³⁷ Ilyen jegyzeteket nem találtam.